

KAZIMIERZ NIEZNAŃSKI

**Ekonomiczne aspekty gospodarki łowieckiej
w przyleśnych uprawach rolnych
(na przykładzie woj. krośnieńskiego)**

Экономические аспекты охотничьего хозяйства в около лесных сельскохозяйственных культурах на примере Кросненского воеводства

Economic aspects of the game management in farm lands adjacent to forests
(exemplified with the Krosno province)

Zwierzęta łowne, stanowiące naturalny i niezbędny składnik środowiska przyrodniczego i krajobrazu, są włączone w sferę gospodarki naszego kraju. Planowym gospodarowaniem zwierzyną, zgodnie z potrzebami gospodarstwa narodowego i wymaganiami ochrony przyrody, zajmuje się łowiectwo. Gospodarka łowiecka prowadzona jest na terenach stanowiących bazę produkcyjną leśnictwa i rolnictwa, a zatem interesom tych podstawowych działów produkcyjnych winna być podporządkowana gospodarka łowiecka. Sprowadzają się one głównie do ograniczania rozmiarów szkód wyrządzanych przez zwierzęta łowne w lasach i uprawach rolnych. Występująca korelacja pomiędzy stanem ilościowym zwierzyny a rozmiarem szkód łowieckich wskazuje, że jedną z podstawowych metod ograniczania szkód jest regulowanie struktury zwierzostanu poprzez odstrzały. Doprowadzając natomiast do nadmiernych stanów zwierzyny stwarza się stosunki konkurencyjne dla rozwoju rolnictwa i leśnictwa, co odbywa się ze szkodą nie tylko dla gospodarki narodowej. Dowodzą tego przykłady z terenu województwa krośnieńskiego.

Przeprowadzona ekspertyza w lasach bieszczadzkich wykazała, że duże szkody wyrządza jelen europejski. Występowanie nadmiernych szkód łowieckich w rolnictwie znalazło wyraz m.in. w podpisanym tzw. Porozumieniu Ustrzyckim z 1981 r.

Prowadzenie gospodarki łowieckiej i koszty z tym związane należą do podstawowych działów gospodarstwa leśnego. Przedsiębiorstwa lasów państwowych zostały zobowiązane — ustawą z dnia 17 czerwca 1959 r. o hodowli, ochronie zwierzyny i prawie łowieckim — do wypłaty odszkodowań jedynie za szkody wyrządzane w uprawach i pło-
nach rolnych przez dziki, łosie, jelenie i daniele. Wypłacane kwoty odszkodowań łowieckich w sposób istotny rzutują na ocenę efektywności

i racjonalności prowadzonej gospodarki łowieckiej. Jest to ważne w warunkach wprowadzanej obecnie reformy gospodarczej w kompleksie żywnościowym, w którego skład wchodzi łowiectwo.

Przyleśne uprawy rolne, stanowiące bazę paszową dla hodowli zwierząt inwentarskich, są równocześnie najbardziej narażone na niszczenie przez migrujące z kompleksów leśnych zwierzęta łowne, w których mają one swoje ostoje. W warunkach obecnego kryzysu żywnościowego troska o wzrost produkcji rolnej jest jednym z najważniejszych zadań polityki gospodarczej państwa, przy zachowaniu zasady racjonalnego gospodarowania. Te nadrzędne racje społeczne dyktują potrzebę zastosowania elementów analizy ekonomicznej w łowiectwie. Dla zobrazowania ekonomicznych aspektów gospodarki łowieckiej posłużono się danymi zebranymi z Urzędu Wojewódzkiego i OZLP w Krośnie.

Uzyskane wyniki finansowe w gospodarce łowieckiej przedstawiono w niniejszym opracowaniu w okresie 7-letnim. Uwzględniając zróżnicowanie warunków prowadzenia gospodarki w województwie, dokonano podziału terenów łowieckich według 2 kategorii użytkowników:

- koła łowieckie dzierżawiące obwody łowieckie,
- zarządcy obwodów wyłączonych z wydzierżawienia.

Koła łowieckie dzierżawią 55 obwodów o powierzchni 394 620 ha (73,8% terenów łowieckich), w tym 157 190 ha lasów (58,8% pow. leśnej). Na obszarze 139 820 ha (w tym 110 030 ha lasów) jest wydzielonych 11 obwodów, z których 9 jest administrowanych przez OZLP w Krośnie; stanowią one Ośrodek Polowań Dewizowych oraz 2 obwody wyłączone. Obwody wyłączone z wydzierżawienia położone są głównie w rejonie górskim (Bieszczady), gdzie skupione są duże kompleksy leśne, a w strukturze użytkowania gruntów dominują użytki zielone. Na pozostałej — w większości rolniczej — części województwa gospodarkę łowiecką prowadzą 34 koła łowieckie.

Zwierzętami łownymi wyrządzającymi najwięcej szkód w uprawach rolnych, objętymi ustawowym zakresem odszkodowań — są dziki i jelenie. Szacowane stany ilościowe zwierzyny w poszczególnych latach przedstawiono w tab. 1.

Z danych tabelarycznych wynika stały wzrost ilościowy zwierzyny do 1981 r. i spadek w latach 1982—83 w wyniku zwiększonych odstrzałów (3). W 1981 r. średnie ilości zwierzyny przypadające na 1000 ha powierzchni leśnej były 2-krotnie wyższe w obwodach wyłączonych (9 dzików i 33 jelenie), w porównaniu do obwodów wydzierżawionych (5 dzików i 16 jeleni).

Wymiernym elementem oceny stanu gospodarki łowieckiej są uzyskiwane wyniki finansowe. Wpływy z gospodarki łowieckiej przedstawiono w tab. 2.

Dominującą pozycją dochodów finansowych kół łowieckich jest sprzedaż zwierzyny. Struktura dochodów zmieniła się również — w analizowanych ostatnich 2 latach — w obwodach zarządzanych.

Wydatki na gospodarkę łowiecką wykazywane w łowieckich planach hodowlanych kół łowieckich uwzględniają tylko część odszkodowań zwracanych przedsiębiorstwom lasów państwowych. Dlatego w koszty gospodarki kół łowieckich wliczono różnicę dopłat ponoszonych przez przedsiębiorstwa lasów państwowych do odszkodowań łowieckich.

Tabela 1

Liczba dzików i jeleni wg danych inwentaryzacyjnych na terenie woj. Krosno w latach 1976—1983

Lata	Charakterystyka obwodów					
	dzierzawione		zarządzane		razem w województwie	
	Liczba osobników					
	dzik	jeleń	dzik	jeleń	dzik	jeleń
1976	615	1135	413	1231	1028	2366
1977	610	1309	518	1604	1128	2913
1978	650	1691	633	1572	1283	3263
1979	746	2133	726	2158	1472	4291
1980	800	2229	851	2620	1651	4849
1981	794	2547	980	3619	1774	6166
1982	678	2380	720	3661	1398	6041
1983	451	2157	432	3052	883	5209

Tabela 2

Wpływy z gospodarki łowieckiej na terenie woj. Krosno w latach 1976—1983

Rok gospodarczy	Wpływy w tys. złotych			
	Obwody wdzierzawione		Obwody wyłączone z wdzierzawienia	
	ogółem	w tym ze sprzedaży zwierzyny	ogółem	w tym ze sprzedaży zwierzyny
	1976/77	4 740,6	1 369,8	1 736,0
1977/78	5 617,1	2 319,1	2 667,0	631,5
1978/79	6 858,9	2 928,1	2 975,0	589,0
1979/80	6 381,0	4 177,6	4 494,0	904,1
1980/81	9 139,1	6 789,4	5 259,0	1 041,9
1981/82	13 354,8	11 193,2	10 628,1	3 802,5
1982/83	24 876,8	20 536,6	22 785,3	12 072,9
Łącznie w latach 1976—82/83	70 968,3	49 313,8	50 544,4	19 306,3

Koszty gospodarki łowieckiej w woj. Krosno w latach 1976—1983

Rok gospodarczy	Wielkość kosztów w tys. złotych					
	Obwody wydzierżawione				Obwody wyłączone	
	ogółem	w tym na zagospo- darowa- nie obwodów	w tym kwoty odszkodowań		ogółem	w tym na zagospo- darowa- nie obwodów
			z tego zwrot przez koła łowieckie	dopłaty lasów państwo- wych		
1976/77	9 626,6	713,4	2 060,0	5 331,3	7 125,0	5 879,0
1977/78	12 082,1	1 309,9	2 113,6	6 442,3	8 845,9	6 690,0
1978/79	21 683,0	1 365,6	1 554,9	14 750,1	11 729,1	8 759,3
1979/80	15 851,0	1 701,1	2 311,2	10 630,1	14 560,7	11 231,0
1980/81	25 766,5	1 956,3	6 226,4	16 229,9	27 981,5	15 132,2
1981/82	30 866,3	2 562,8	3 375,9	24 153,9	13 875,6	9 032,8
1982/83	40 999,8	3 794,4	7 014,5	28 595,6	25 961,7	16 184,5
Łącznie od 1976/77 do 1982/83	156 875,3	13 403,5	24 656,5	106 133,2	110 079,5	72 908,8

Przedstawione w tab. 3 kwoty wydatków na gospodarke łowiecką łącznie z dopłatami potraktowano jako koszty ogólnospołeczne ponoszone na tę działalność. W kosztach gospodarki łowieckiej istotna jest struktura wydatków, w tym szczególnie środków przeznaczonych na zagospodarowanie łowisk. Jest ona korzystniejsza w odniesieniu do obwodów zarządzanych.

Po zestawieniu wpływów i kosztów, wyniki finansowe w gospodarce łowieckiej w województwie kształtowały się następująco:

Przedstawione wyniki w tab. 4 informują, że gospodarka łowiecka była deficytowa. Na jej deficytowość wpływają głównie odszkodowania łowieckie wypłacane na rzecz rolnictwa. Wielkości odszkodowań obrazują dane zawarte w tab. 5.

Potrzeba wychodzenia z kryzysu żywnościowego poprzez intensyfikację produkcji rolnej nakazuje przyjęcie bardziej racjonalnych sposobów analizowania rozmiaru szkód łowieckich. Dla rolnictwa istotne są wielkości strat plonów, które uszczuplają bilans paszowy dla hodowli zwierząt inwentarskich. Dysponując tylko wielkościami wypłaconych kwot odszkodowań łowieckich obliczono straty plonów w formie uproszczonej, w postaci jednego rodzaju zboża — żyta. W rolnictwie przyjęto obecnie cenę żyta jako ekonomiczny wskaźnik kosztów jego produkcji, którym są przeliczane m.in. ceny gruntów i wymiar podatku rolniczego.

Tabela 4

Wyniki finansowe w gospodarce łowieckiej w woj. Krosno w latach 1976—1983
(w tys. złotych)

Rok gospodarczy	Obwody wydzierżawione	Obwody wyłączone z wydzierżawienia	Razem w województwie
1976/77	—4 886,0	—5 389,0	—10 275,0
1977/78	—6 465,0	—6 178,9	—12 643,9
1978/79	—14 824,1	—8 754,1	—23 578,2
1979/80	—9 470,0	—10 066,7	—19 536,7
1980/81	—16 627,4	—22 722,5	—39 349,9
1981/82	—17 511,5	—3 247,5	—20 759,0
1982/83	—16 123,0	—3 176,4	—19 299,4
Łącznie w latach 1976/77—1982/83	—85 907,0	—59 535,1	—145 442,1

Tabela

Kwoty wypłaconych odszkodowań za szkody powodowane przez zwierzynę w woj. Krosno w latach 1976—1982

Rok	Wielkość odszkodowań w tys. złotych		
	Obwody wydzierżawione	Obwody wyłączone z wydzierżawienia	Razem w województwie
1976	7 391,3	754,7	8 146,0
1977	8 555,9	1 714,1	10 270,0
1978	16 305,0	2 863,5	19 168,5
1979	12 941,3	3 082,7	16 024,0
1980	22 456,3	5 362,2	27 818,5
1981	27 529,8	5 200,9	32 730,7
1982	35 610,1	6 938,9	42 549,0
Ogółem	130 789,7	25 917,0	156 706,7

Wielkości strat plonów w przeliczeniu na żyto na terenie woj. Krosno w latach 1976—1982

Rok	Szacowane straty w tonach		
	Obwody wydzierżawione	Obwody wyłączone z wydzierżawienia	Razem w województwie
1976	1 642,5	167,7	1 810,2
1977	1 901,3	380,9	2 282,2
1978	3 623,3	636,3	4 259,6
1979	2 875,8	685,0	3 560,8
1980	4 990,3	1 191,6	6 181,9
1981	2 897,9	547,4	3 445,3
1982	2 472,9	481,9	2 954,8
Ogółem	20 404,0	4 090,8	24 494,8

Do sprawozdań z wykonania łowieckich planów hodowlanych wpisują nadleśnictwa — oprócz kwot odszkodowań — powierzchnie zredukowane uszkodzonych upraw, które po zestawieniu służą do analizowania rozmiarów szkód łowieckich w poszczególnych latach. Dla porównania obliczono straty plonów na podstawie powierzchni zredukowanej (w przeliczeniu na zniszczone powierzchnie upraw w 100%) i średniej wydajności żyta w poszczególnych latach w województwie:

	1980	1981	1982
Powierzchnia zredukowana uszkodzonych upraw — ha	1365,8	888,27	884,65
Średnie wydajności żyta (dla gospodarki całkowitej w woj.) — q/ha	17,2	21,8	21,0
Straty plonów żyta — ton	2349,2	1936,4	1857,8

Pomiędzy rozmiarem zniszczonych plonów obliczonych z powierzchni zredukowanej a szkodami w uprawach rolnych na podstawie wypłaconych odszkodowań wynikają znaczne różnice. Przy obliczaniu rozmiarów szkód łowieckich w rolnictwie metodą powierzchni zredukowanej nie uwzględnia się wszystkich czynników produkcji rolniczej jakimi są — oprócz ziemi — kapitał i praca. Ze względu na to, iż w rolnictwie najważniejsza jest produkcja, przyjęto do dalszych analiz straty plonów obliczone przy pomocy wartości wypłaconych odszkodowań.

Wycinkowe analizy ekonomiczne w gospodarce łowieckiej przeprowadzono głównie dla określenia kosztów produkcji.

Na podstawie uzyskanych wpływów ze sprzedaży zwierzyny i średniej ceny skupu dziczyzny obliczono ilości pozyskanej dziczyzny w tab. 7. (Cennik skupu S 19/76 i następne — dziki patroszone w skórze kl. I B).

Pozyskanie dziczyzny w woj. Krosno w latach 1976—1983

Rok gospodarczy	Cena jednostkowa (średnia w roku) — zł	Pozyskanie dziczyzny w tonach		
		Obwody wydzierżawione	Obwody wyłączone	Razem w województwie
1976/77	46	29,8	5,7	35,5
1977/78	46	50,4	13,7	64,1
1978/79	46	63,7	12,8	76,5
1979/80	105,5	39,6	8,6	48,2
1980/81	121	56,1	8,6	64,7
1981/82	128	87,4	29,7	117,1
1982/83	157,5	130,4	76,6	207,0
Ogółem		457,4	155,7	613,1

Dzieląc wielkość strat plonów (tab. 6), przez rozmiar pozyskanej dziczyzny (tab. 7), otrzymano średnie straty zboża z rolnictwa przypadające na 1 kg pozyskanej dziczyzny wynoszące:

- 39,9 kg w skali województwa,
- 44,6 kg w obwodach wydzierżawionych,
- 26,3 kg w obwodach wyłączonych z wydzierżawienia.

Iloraz wielkości strat w rolnictwie (tab. 6) i ilości zwierzyny wg inwentaryzacji (tab. 1) obrazuje średnie jednostkowe straty zboża w uprawach wyrządzone przez poszczególne gatunki zwierząt łownych. Do obliczeń przyjęto, że 91% szkód wyrządzą dziki, a 9% jelenie (wg Jezierskiego 93% szkód wyrządzą dziki, a wg Dziuby — 89,9%).

Obliczone straty w plonach — średnie dla województwa — spowodowane przez 1 dziką w ilości 2290 kg zboża rocznie dowodzą, że taka ilość pokarmu (tylko z rolnictwa) przekracza jego potrzeby fizjologiczne zwierza, a jest skutkiem zniszczenia plonów przez buchtowanie.

Na podstawie rozmiaru pozyskania dziczyzny (tab. 7) i całkowitych wydatków na gospodarkę łowiecką w roku gospodarczym 1982/83 (tab. 3) obliczono średnie koszty produkcji 1 kg dziczyzny wynoszące:

- średnio w województwie 323 zł
- w obwodach wydzierżawionych 314 zł
- w obwodach wyłączonych 339 zł

Obliczony średni koszt produkcji 1 kg dziczyzny wynoszący 323 złote był 2-krotnie wyższy od aktualnej ceny skupu dziczyzny (160 zł za 1 kg) i 3-krotnie wyższy od ceny skupu żywca wieprzowego nie kontraktowanego (106 zł za 1 kg — wg obowiązujących cen w dniu 31 III 1983 r.).

Srednie straty plonów w rolnictwie przez dziki i jelenie w woj. Krosno w latach 1976—1982

Wyszczególnienie	Obwody wydzier- żawione	Obwody wyłączone	Razem w woje- wództwie
Straty zboża w latach			
1976 — 1982 — ton	20 404,8	4 090,8	24 494,8
z tego: — 91%	18 567,6	3 722,6	22 290,2
— 9%	1 836,4	368,2	2 204,6
Liczba dzików w latach			
1976 — 1982	4 893	4 841	9 734
Liczba jeleni w latach			
1976 — 1982	13 424	16 465	29 889
Średnia ilość zniszczonego zboża przez 1 dzika rocznie — kg	3 795	769	2 290
Średnia ilość zniszczonego zboża przez 1 jelenia rocznie — kg	137	22	74

Przyjmując średnią ilość zniszczonego zboża przez 1 dzika rocznie na podstawie lat 1976/77 — 1982/83 i w 1982/83 oraz cenę 1 kg żyta w wysokości 14,40 zł, obliczono średni koszt hodowli 1 dzika z rolnictwa w:

	obwo- dach wy- dzierża- wionych	obwo- dach wy- łączonych	woje- wódz- twie
— na podstawie strat w plonach w latach 1976/77 — 1982/83	54 648 zł	11 074 zł	32 976 zł
— na podstawie strat w plonach w r. g. 1982/83	47 794 zł	8 770 zł	27 691 zł

Na podstawie przeprowadzonej analizy materiałów źródłowych dotyczących gospodarki łowieckiej w województwie krośnieńskim opracowano następujące stwierdzenia i wnioski:

1. Gospodarka łowiecka musi uwzględniać priorytet rolnictwa i leśnictwa oraz nie może wchodzić w stosunki konkurencyjne poprzez ograniczanie ich produktywności. Lekceważenie tych zasad doprowadziło do znacznego wzrostu liczebności zwierząt łownych i strat plonów oraz spowodowało protest rolników.

2. Z analizy wyników finansowych w latach gospodarczych 1976/77 — 1982/83 wynika deficytowy charakter gospodarki łowieckiej, przy czym na jego rozmiary oraz strukturę dochodów i wydatków mają bezpośredni

wpływ dzierżawcy i zarządcy obwodów. Dominującą pozycję wydatków stanowiły kwoty odszkodowań łowieckich.

3. Stosowana w praktyce zasada obliczania szkód łowieckich metodą powierzchni zredukowanej jest fragmentaryczna, gdyż nie uwzględnia podstawowych czynników produkcji rolniczej, którymi są — oprócz ziemi — kapitał i praca.

4. Z przeprowadzonych analiz ekonomicznych wynika, że hodowla zwierzyny — szczególnie dzików — jest bardzo kosztowna, jeśli porównamy ją z produkcją zwierzęcą w rolnictwie, ponieważ:

— zużycie pasz (zboża) z rolnictwa na 1 kg pozyskanej dziczyzny wynosiło 40 kg,

— wielkość zniszczonego plonu w rolnictwie przez 1 dzika w ciągu roku kształtowała się średnio ok. 2 ton zboża,

— koszt wyprodukowania 1 kg dziczyzny z rolnictwa jest 3-krotnie wyższy od ceny skupu żywca wieprzowego.

5. W łowiectwie winny także funkcjonować podstawowe prawa ekonomii, zaczynając od wykorzystywania wyników analiz ekonomicznych przy ustalaniu cen skupu dziczyzny, które kształtowały się na poziomie połowy kosztów produkcji.

6. Dopłaty ponoszone przez przedsiębiorstwa lasów państwowych do odszkodowań łowieckich nie mają ekonomicznego uzasadnienia, zgodnie z zasadami reformy gospodarczej.

LITERATURA

1. Dziuba M.: Charakterystyka szkód wyrządzanych przez zwierzynę grubą w uprawach polowych i sposoby ich ograniczenia na terenie OHZ Gierłoż. Maszynopis. Lublin: AR 1979.
2. Marszałek T., Podgórski M.: Zarys ekonomiki leśnictwa. Warszawa: PWRiL 1978.
3. Nieznański K.: Szkody łowieckie w rolnictwie (na przykładzie woj. krośnieńskiego). Maszynopis. Warszawa: SGPiS 1983.
4. Porozumienie rolników z Rzeszowa i Ustrzyk Dolnych. 20.02.1981.
5. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 lipca 1981 r. w sprawie odszkodowań za szkody wyrządzone w uprawach i plonach rolnych przez dziki, łosie, jelenie i daniele (Dz. U. nr 19 z 30 VII 1981 r.).
6. Roczniki WUS w Krośnie 1980, 1981, 1982.
7. Szukiel E.: Ekspertyza szkód wyrządzanych przez zwierzęta łowne w lasach bieszczadzkich oraz proponowane kierunki działania zmierzające do ograniczenia tych szkód. Maszynopis. Krosno: OZLP 1979 r.
8. Ustawa z dnia 17 czerwca 1959 r. o hodowli, ochronie zwierząt łownych i prawie łowieckim (Dz. U. z 1973 r. nr 33 poz. 197).
9. Woś A., Tomczak F.: Ekonomia rolnictwa. Warszawa: PWRiL 1983 r.

Praca wpłynęła do Komitetu Redakcyjnego 31 maja 1984 r.

Краткое содержание

Финансовые результаты охотничьего хозяйства на территории кросненского воеводства в 1976/77—1982/83 хозяйственных годах, вычислено с учетом доплат, которые несут предприятия государственных лесов на возмещение убытков связанных с охотой. В дефицитном охотничьем хозяйстве преобладающей позицией расходов являлись выплаченные суммы возмещения убытков, связанных с охотой в пользу сельского хозяйства.

Размеры потерь принесенных промысловыми животными в сельскохозяйственных культурах представлены при помощи одного вида зерновых — ржи. Вычислены средние потери в сельском хозяйстве нанесенные 1 кабаном (*Sus scrofa*) равнялись эквиваленту 2 тонн ржи ежегодно. Стоимость заготовленного мяса в 1982/83 хозяйственном году были в 3 раза больше, по сравнению с ценой свиного убоя.

Summary

Financial effects of game management in Krosno province, in the years 1976/77—1982/83, were calculated with taking into account the game damages paid by the enterprises of State Forests. In the unremunerative game management, the sums of game damages paid for the benefit of agriculture made the dominant position of expenses.

The extent of damage by game in farm crops is shown with one corn species — the rye. The mean losses in agriculture caused by 1 wild boar (*Sus scrofa*) amounted annually to the equivalent of 2 t rye. The cost per piece of gained venison in the management year 1982/83 was three times higher than the price of pig for slaughter.